

เทพเจ้าในวรรณคดีไทย: บทบาทในฐานะผู้สร้างและผู้ทำลาย

GODS IN THAI LITERATURE: ROLE OF CREATOR AND DESTROYER

นราวัลย์ พูลพิพัฒน์^{1*}

Narawan Poonpipat^{1*}

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ 202 ถ.ช้างเผือก ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50300¹
Chiang Mai Rajabhat University, 202 Chang Puak Road¹ Chang Puak Sub-district, Muang District,
Chiang Mai Province, 50300¹

*Corresponding author E-mail: narawalaya@gmail.com

(Received: Jul 18, 2019; Revised: Oct 16, 2019; Accepted: Nov 28, 2019)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาและบุคลิกลักษณะของเทพเจ้าในวรรณคดีไทย และเพื่อวิเคราะห์บทบาทของเทพเจ้าในฐานะผู้สร้างและผู้ทำลาย กลุ่มตัวอย่างได้แก่ วรรณคดีไทยที่มีตัวละครเกี่ยวกับเทพเจ้า รวม 4 เรื่อง คือ บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ป่อเกิดรามเกียรติ์กับลิลิตนารายณ์สิบปาง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และอิศราหัตถ์ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (ผัน สาลักษณ์) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ แบบบันทึกข้อความที่แสดงถึงพฤติกรรมของเทพเจ้าทั้งสาม และแบบวิเคราะห์พฤติกรรมของเทพเจ้าทั้งสามว่าเป็นผู้สร้างหรือผู้ทำลายในลักษณะใด

ผลการวิจัยพบว่า **พระพรหม**ปรากฏเป็นรูปเทพเจ้า มีสี่พักตร์ สี่กร มีกายสีแดง เป็นผู้มีพระทัยดี มีความเมตตากรุณา เป็นที่นับถือทั่วไป **พระอิศวร**ปรากฏรูปเป็นโยคี มีพักตร์เดียว อาจมี 2 กร ถึง 10 กร มีกายสีขาว พระอิศวรมีพระทัยดีแต่มักหลงคำเอนยอ ผู้ใดบวงสรวงบูชาก็จะเอื้อปากให้พรโดยง่าย **พระนารายณ์** ปรากฏรูปเป็นเทพบุตร มีพักตร์เดียว มี 4 กร สีกายของพระนารายณ์เปลี่ยนแปลงได้ตามยุคต่าง ๆ พระนารายณ์ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองรักษาโลก มีอำนาจมาก

พระพรหมมีบทบาทในการเป็นผู้สร้าง การเป็นผู้วางเฉย การเป็นผู้รู้จักประมาณตน การเป็นผู้เสียสละ การเป็นผู้มีเมตตา และการเป็นผู้ให้ **พระอิศวร**มีบทบาทในการเป็นผู้ให้ การเป็นผู้รับผิดชอบ การเป็นนักวางแผน การเป็นคนชอบล้อเล่น การเป็นผู้อารมณ์โกรธง่าย การเป็นผู้รักษาสัญญา การเป็นผู้ชอบคำเอนยอหรืออำิสลนินจา การเป็นผู้ประสานสัมพันธ์ **พระนารายณ์** มีบทบาทในการเป็นผู้ปราบทุกข์เข็ญ การเป็นผู้รับใช้ การเป็นผู้มีกลอุบาย การเป็นผู้ให้อภัย การเป็นผู้รักเกียรติตัวเอง การเป็นผู้ไม่มีเหตุผล

¹ รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

บทบาทของเทพเจ้าทั้งสามในฐานะผู้สร้างและผู้ทำลาย เป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามลัทธิและสถานภาพที่เป็นอยู่ โดยความเชื่อและการรับรู้ของสังคมที่กล่าวว่า พระพรหมทำหน้าที่เป็นพระผู้สร้าง พระอิศวรทำหน้าที่ผู้ทำลาย และพระนารายณ์ทำหน้าที่ปกป้องรักษาคุ้มครองโลก ส่วนบทบาทอื่นที่ได้จากการวิเคราะห์ เป็นบทบาทที่ปฏิบัติจริง ซึ่งมีทั้งสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับบทบาทที่บุคคลเชื่อหรือรับรู้

คำสำคัญ : เทพเจ้า, วรรณคดีไทย, บทบาท

ABSTRACT

This research aimed to study the origin and characteristics of gods in Thai literature, and analyze roles of god as creator and destroyer. The samples included 4 topics of Thai literatures including gods as actors, namely, Ramayana written by King Rama I, Origin of Ramayana and Ten Incarnations of Narai written by King Rama VI, and Illarach Verse of Phraya Si Sunthorn Wohan (Pun Salak). The data were collected by using form for recording statement or conversation of the 3 gods to analyze their behavior to see if they were creator or destroyer and in what way. The findings revealed that Brahma had come up as god with four faces and four hands, with red skin, had good heart and kindness, and had been widely respected. Shiva had come up as Yogi with one face with 2 or 10 hands of certain postures, with white skin. Shiva had good heart but easily overwhelmed by praise. The god would easily bless. Narayana came up as good looking god with one face and four hands. Skin of Narayana could change according to each period. Narayana comes up to protect the world with high power. Brahma had the roles of creator who was indifferent, self-sufficient, sacrifice, kind, and giver. Shiva had the role of a giver, being responsibility, planners, keeping contract, praising others, and maintain relationship. Narayana had the roles in suppressing sufferings of other, serving others, having tricks to do things, being forgiver, having self-pride, and being reasonable. Roles of the 3 gods as creators and destroyers had practiced along one's rights and status along his/her beliefs and perception of the society which contended that Brahma was the creator, Shiva – the destroyers, and, Narayana the world protector. Other roles having been analysed were the roles actually taken which were congruent or incongruent to the roles in which people believe for perceive.

KEYWORDS: God, Thai Literature, Role

บทนำ

วรรณคดีคือศิลปกรรมประเภทหนึ่ง ที่สร้างสรรค์จากความคิด อารมณ์ ความรู้สึก ของมนุษย์ ถ่ายทอดทางภาษาให้ผู้อ่านได้รับรู้ เข้าใจ เกิดอารมณ์สะท้อนใจไปตามถ้อยคำและ เรื่องราวต่าง ๆ ชาติที่มีวรรณคดีถือเป็นชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองในด้านศิลปวัฒนธรรม แสดงถึงการมีภาษาของตนเอง มีลักษณะความเป็นอยู่ โลกทัศน์ เอกลักษณ์ ความเป็นอยู่ ค่านิยมของชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่วนหนึ่งสะท้อนออกมาทาง วรรณคดี วรรณคดีของไทย หากนับตั้งแต่ พื้นฐานความเป็นมาของชาติไทย ที่เริ่มตั้งแต่ สุโขทัยเป็นราชธานี จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ได้ สะท้อนถึงสภาพสังคม ค่านิยม ในด้านความเป็นอยู่ และศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อต่าง ๆ

วรรณคดีไทยหลายเรื่องมีที่มาจาก วรรณคดีสันสกฤต ลิทธา พินิจภูวดล และนิตยา กาญจนวรรณ (2520) กล่าวว่า วรรณคดีของ ชาติต่าง ๆ ในยุโรปล้วนแต่รับมรดกวัฒนธรรมไป จากกรีกโรมันทั้งสิ้น เช่นเดียวกับวรรณคดีไทย ก็รับมรดกวัฒนธรรมจากอินเดีย ทั้งทาง ด้านถ้อยคำ ความหมายของภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียม ฯลฯ เช่นเรื่องรามเกียรติ์ เรื่อง ลาวีตริ พระนลคำหลวง มัทนะพาธา เป็นต้น เนื้อหาของวรรณคดีไทยจึงมักกล่าวถึงเรื่อง ศาสนา ความเชื่อ กล่าวอ้างถึงพระเป็นเจ้า และเทพทางศาสนาพราหมณ์ (เกื้อพันธุ์ นาคบุปผา, 2525) แม้จะมีคำสอนทางพุทธศาสนา อยู่ด้วยก็เป็นไปอย่างผสมผสาน ในราชพิธี หรือพิธีกรรมต่าง ๆ มักจะจัดทั้งแบบพุทธและ แบบพราหมณ์ดังเช่นในวรรณคดีศิลาจารึก ของพ่อขุนรามคำแหง สมัยสุโขทัย เรื่องอนิรุช

คำฉันท์ สมัยอยุธยา ก็มักกล่าวความเชื่อ เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ เรื่องเทพเจ้าต่าง ๆ แม้แต่วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ นิราศนรินทร์ ของนายนรินทร์ทิเบศก็มีข้อความเกี่ยวกับ ความเชื่อในเรื่องเทพเจ้า

ข้อความที่ยกมากล่าวถึงเทพเจ้า ได้แก่ พระพรหม พระอิศวร พระนารายณ์ พระอินทร์ พระกฤษณะ ซึ่งเป็นเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ ผู้อ่านวรรณคดีบางคนไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ ก็อาจจะอ่านวรรณคดีได้ไม่เข้าใจความตลอด ไม่รู้ว่าใครเป็นใคร วรรณคดีบางเรื่องกล่าวถึง ชื่อเทพเจ้าเหมือน ๆ กัน แต่บางเรื่องชื่อต่างกัน ทำให้เกิดความสับสน อีกทั้งภาพสะท้อนจาก วรรณคดีไทยทำให้เห็นถึงความเชื่อของคน ในสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ เป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการสวดมนต์ อ้อนวอน การบูชา ขอร้องในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอิทธิพล ของศาสนาพราหมณ์ในสังคมไทยยังเห็นได้จาก ระบบการปกครอง ที่แต่เดิมในสมัยสุโขทัย มีการปกครองดังพ่อกับลูก กษัตริย์จึงเป็นพ่อขุน แต่เมื่อศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลมากขึ้น กษัตริย์จึงเป็นสมมุติเทพ ดังเช่น สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา โดยคำว่า ราม หรือ รามา อินเดียถือว่า เป็นพระนารายณ์ เทพผู้อวตารลงมาปราบ ยุคเข็ญในโลก (เกื้อพันธุ์ นาคบุปผา, 2525)

สังคมไทยแม้จะมีศาสนาพุทธเป็น ศาสนาประจำชาติ คนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา แต่ความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าก็ยังมีอยู่ เช่น ความเชื่อในเรื่องกษัตริย์ว่าเป็นสมมุติเทพ ความเชื่อในพระอูมา พระพิฆเนศ เป็นต้น จนถึง กับมีเทวสถานในการจัดพิธีกรรมบูชาเทพเจ้า

ดังกล่าว นอกจากนี้ผู้ที่ได้อ่านได้ศึกษาวรรณคดีอย่างกว้างขวาง จะพบว่า แม้กระทั่งวรรณคดีของกรีกโรมัน เช่น มหากาพย์อีเลียด หรือ มหากาพย์โอดิสซีย์ ก็มีเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับเทพเจ้าเช่นเดียวกับเรื่องรามายณะ หรือ รามเกียรติ์

เทพเจ้าในวรรณคดีไทยนั้น ถือเป็นตัวละครที่สำคัญตัวหนึ่ง เพราะเป็นตัวละครเหนือธรรมชาติที่อาจดลบันดาลทุกข์สุข เรื่องราวต่าง ๆ ทั้งทางดีทางร้าย แล้วแต่เหตุการณ์หรือแล้วแต่อารมณ์ของเทพเจ้า เช่น ในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ เทพเจ้าคือพระอิศวรสามารถให้พรตามคำขอของมนุษย์ เทวดาหรือยักษ์ก็ได้ เช่นเดียวกับพระอุมา พระมเหสีของพระอิศวร ที่ให้พรในยามที่อารมณ์ดี แต่ในยามกริ้วโกรธ พระอุมาก็สามารถให้โทษรุนแรงโดยการสาปแช่งให้ได้รับสิ่งร้าย ๆ ได้เช่นกัน

งานวิจัยส่วนใหญ่ที่ศึกษาเกี่ยวกับตัวละคร มักจะศึกษาตัวละครที่เป็นมนุษย์ เพราะมีชีวิต มีลักษณะนิสัยใจคอ การประพฤติปฏิบัติเช่นเดียวกับมนุษย์ทั่ว ๆ ไป ส่วนตัวละครประเภทอื่นนั้นมีการศึกษาค้นคว้าน้อย ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาตัวละครที่เกี่ยวกับเทพเจ้าทั้งหลาย โดยอาศัยแนวคิดวิธีการรับรู้วรรณคดีเกี่ยวกับภาพสะท้อนความเชื่อ ศาสนา ประเพณี และพิธีกรรม เพื่อวิเคราะห์ว่า เทพเจ้าที่ปรากฏในวรรณคดีไทยมีบทบาทหน้าที่อย่างไรบ้าง เพราะในวรรณคดีไทยหลายเรื่องมักจะมีตัวละครที่เป็นเทพเจ้าปรากฏอยู่ เช่น พระนารายณ์ในเรื่องรามเกียรติ์ พระอินทร์ในเรื่องมหาเวศสันดรชาดก พระยมในเรื่องสวาทิตรี เป็นต้น แต่เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ที่มี

ความสำคัญที่เป็นที่นิยมอันวอนนบูชากันมากที่สุด ได้แก่ พระอิศวร พระพรหม และพระนารายณ์ เพราะเชื่อกันว่าเป็นผู้บันดาลความทุกข์ ความสุข การเกิด การตาย ให้มากที่สุด กล่าวกันว่า พระพรหม ทำหน้าที่เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง พระนารายณ์ หรือพระวิษณุ ทำหน้าที่เป็นผู้ปกป้องคุ้มครองรักษา ส่วนอิศวรหรือพระศิวะ ทำหน้าที่เป็นผู้ทำลายล้างโลกและจักรวาล เพื่อก่อให้เกิดการสร้างกับใหม่ (ธนาภิต, 2546, น. 13) จึงมีผู้คนเคารพศรัทธา ยึดโยงผสมผสานกับพิธีกรรมในสังคมไทย จนเกิดความเชื่อว่าการบูชาคือสมมุติเทพที่ลงมาปกป้องรักษาโลก แม้ว่าประเทศไทยจะมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าบางองค์ก็ยังฝังแน่นไม่เปลี่ยนแปลง ดังเช่นงานวิจัยของเกื้อพันธุ์ นาคบุปผา (2519) เรื่องพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต บาลี และวรรณคดีไทย ซึ่งพบว่าหลักฐานการได้รับอิทธิพลความเชื่อเรื่องพระอินทร์นั้นเห็นได้จากโบราณวัตถุในประเทศไทยและตำนานต่าง ๆ ตลอดจนวรรณคดีไทยที่สำคัญคือ ไตรภูมิพระร่วง ที่มีเรื่องราวของพระอินทร์ปรากฏอยู่มาก และงานวิจัยของพระมหาบุญทัน ชีรงกูโรทัน (2558) เรื่องศึกษาเปรียบเทียบตรีมูรติในศาสนาพราหมณ์ฮินดูกับตรีกายในพุทธศาสนา มหายาน ซึ่งงานวิจัยเหล่านี้ศึกษาในด้านศาสนาและความเชื่อมากกว่า ยังไม่มีงานวิจัยใดที่สะท้อนบทบาทเทพเจ้าจากวรรณคดีไทยที่ได้ศึกษามาทั้งในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ผู้วิจัยจึงคิดว่าการศึกษาวิจัยเทพเจ้าทั้งสามองค์นี้อาจจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจในการ

ศึกษาวรรณคดีมากยิ่งขึ้น ทั้งจะได้เห็นบทบาทของเทพเจ้าทั้งสามว่ามีความเหมือนหรือความแตกต่างจากคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ฮินดูหรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความเป็นมาและบุคลิกลักษณะของเทพเจ้าในวรรณคดีไทย และเพื่อวิเคราะห์บทบาทของเทพเจ้าในฐานะผู้สร้างและผู้ทำลาย

กรอบแนวความคิดของการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่องนี้มีการขอบแนวคิดโดยศึกษาวรรณคดีทั้ง 4 เรื่อง จากบทสนทนาหรือพฤติกรรมที่มีเนื้อหาเรื่องราวของตัวละครที่เป็นเทพเจ้าวิเคราะห์บทบาทและบุคลิกลักษณะของเทพเจ้าที่ปรากฏ ว่าเป็นการให้คุณ ให้โทษอย่างไร แสดงถึงการเป็นผู้สร้าง ผู้รักษาหรือผู้ทำลาย ตามบทบาทหน้าที่และตามความเชื่อในศาสนาอย่างไร ทั้งนี้ได้กำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทไว้ 4 ประการ คือ บทบาทตามที่กำหนด บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง บทบาทที่ปฏิบัติจริง และบทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ (พวงเพชร สุรัตน์วิกุล, 2542 และสงวนศรี วิรัชชัย, 2543)

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของข้อมูล ได้แก่ วรรณคดีไทยที่มีตัวละครเกี่ยวกับเทพเจ้า รวม 4 เรื่อง ดังนี้

1. บทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (2553)
2. ป่อเกิดรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2514ก)

3. ลิลิตนารายณ์สิบปาง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2514ข)

4. อิลราชคำฉันท์ ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (ผัน สาลักษณ์) (2526)

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาที่ใช้ในการทำวิจัย คือ เทพเจ้าที่ปรากฏบทบาทในวรรณคดีไทย ได้แก่ พระพรหม พระอิศวร พระนารายณ์ ความเป็นมาของเทพเจ้าและแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิจัยเอกสาร โดยศึกษาจากวรรณคดีไทย เรื่องบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เรื่องป่อเกิดรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องลิลิตนารายณ์สิบปาง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเรื่องอิลราชคำฉันท์ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (ผัน สาลักษณ์)

2. รวบรวมเอกสาร ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีและภาพสะท้อนสังคมด้านความเชื่อศาสนา ประเพณี และพิธีกรรม

3. วิเคราะห์ บทบาทของเทพเจ้า จากบทสนทนา หรือพฤติกรรมที่แสดงออกตามสภาพของตนในวรรณคดีทั้ง 4 เรื่อง

4. สังเคราะห์ผลการวิเคราะห์และเรียบเรียงเพื่อนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
ได้แก่

2. แบบวิเคราะห์พฤติกรรมของเทพเจ้า

ทั้งสามว่าเป็นผู้สร้างหรือผู้ทำลายในลักษณะใด
ดังตัวอย่าง

1. แบบบันทึกข้อความหรือบทสนทนา

ที่แสดงถึงพฤติกรรมของเทพเจ้าทั้งสาม

ตารางที่ 1 แบบบันทึกข้อความที่แสดงพฤติกรรมของเทพเจ้า

เรื่อง บทละครเรื่องรามเกียรติ์	
ข้อความ	
เมื่อนั้น	พระจอมไกรลาสสิงขร
ได้ฟังฝูงเทพนิกร	ภูธรถวิลจินดา
ดูดูหิรันตย์ขุนมาร	หยาบข้าสาธารณ์เป็นหนักหนา
มันเลี้ยลสัตย์ที่สัญญา	กูไม่ไว้ชีวาอสุรี
คิดแล้วจึงมีประกาศิต	สั่งพระจักรกฤษณ์เรื่องศรี
เชิญเจ้าผู้มีฤทธิ์	ไปล้างอสุรีให้บรรลัย (หน้า 3)
การวิเคราะห์ข้อความ	
หิรันตย์ยักษ์ได้รับพรจากพระอิศวร ให้มีฤทธิ์อำนาจเก่งกล้ามาก จึงกำเริบ คิดจะผลาญโลก ทั้งสามให้หมดสิ้น จึงไล่ม้วนแผ่นดินอันเป็นที่อยู่ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระอิศวรได้ฟังหมู่เทวดามาร้องทุกข์เรื่องหิรันตย์ยักษ์ที่ได้รับพรจากพระองค์แล้วก็กำเริบ อหังการ ที่เยี่ยวไล่ม้วนแผ่นดิน จนเทวดาและมนุษย์เดือดร้อนไปทั่ว ทั้ง ๆ ที่ได้ให้คำสัญญาไว้แล้ว ว่าจะประพடுத்தตนเป็นคนดี พระอิศวรจึงโกรธ มีรับสั่งให้พระนารายณ์ไปลงโทษหิรันตย์ยักษ์	

ตารางที่ 2 แบบวิเคราะห์พฤติกรรม บทบาทของเทพเจ้า และเหตุผลในการสร้างหรือทำลาย

พฤติกรรมของเทพเจ้า	บทบาทของเทพเจ้า	เหตุผลในการสร้างหรือทำลาย
พระอิศวรให้พรหิรันตย์ยักษ์ เพราะ หิรันตย์ยักษ์ทำพิธีบูชาพระองค์ พระอิศวรโกรธที่หิรันตย์ยักษ์ กำเริบ มีรับสั่งให้พระนารายณ์ ไปลงโทษหิรันตย์ยักษ์	พระอิศวรเป็นผู้ให้พร โดย ไม่ได้คำนึงว่าผู้ที่ได้รับพรนั้น เหมาะสมหรือไม่ เมื่อผู้ได้รับ พรนั้นสร้างความเดือดร้อน พระอิศวรก็สั่งให้พระนารายณ์ ไปปราบปรามพระนารายณ์ มีหน้าที่เป็นผู้ทำลายล้าง	พระอิศวรให้พรเพราะพอใจ ที่หิรันตย์ยักษ์บูชาพระองค์ พระอิศวรโกรธที่หิรันตย์ยักษ์ หลงอำนาจไม่ทำตามสัญญา พระนารายณ์ไปปราบหิรันตย์ยักษ์ ตามคำสั่งของพระอิศวร

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. อ่านวรรณคดีไทยที่มีข้อความเกี่ยวกับเทพเจ้าทั้งสาม จำนวน 4 เรื่อง อย่างละเอียด
2. บันทึกข้อความหรือบทสนทนาที่แสดงพฤติกรรมของเทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง ที่ปรากฏในตัวบทจากวรรณคดีทั้ง 4 เรื่อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์พฤติกรรมของเทพเจ้าตามกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ จากนั้นจึงนำมาสังเคราะห์และนำเสนอโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งเป็น 2 ตอน ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ดังนี้

1. ความเป็นมาของเทพเจ้าในวรรณคดีไทยมีที่มาจากความรู้สึกเกรงกลัวปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยเข้าใจว่าเกิดจากอำนาจอิทธิฤทธิ์ดลบันดาลให้เป็นไป เมื่อเกิดความรู้สึกเกรงกลัว จึงแสดงความเคารพนับถือ และยอมตนเป็นพวก มีการสวดอ้อนวอนให้ช่วยคุ้มครองรักษาเพราะคิดว่าจะเป็นวิธีที่ปลอดภัย พร้อมกับยกย่องให้เป็นเทพเจ้า เมื่อมีเทพเจ้าหลายองค์เพิ่มขึ้น การเคารพนับถือเทพเจ้าก็ได้พัฒนาเป็นลัทธิหรือศาสนาขึ้น

เทพเจ้าสำคัญในศาสนาพราหมณ์ ได้แก่ พระพรหม พระอิศวร และพระวิษณุ บางครั้งรวมเทพทั้งสามเข้าด้วยกันเรียกว่า

ตรีมูรติ ถือเป็นบุคลาธิษฐานของพรหมัน หมายถึงพระเจ้าที่เป็นนามธรรมได้ปรากฏรูปเป็นพระเจ้า 3 องค์ 3 คุณลักษณะ เพื่อทำหน้าที่ 3 อย่าง คือ พระพรหม ทำหน้าที่เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง พระอิศวร ทำหน้าที่เป็นผู้ทำลายล้างโลกและจักรวาลเพื่อก่อให้เกิดการสร้างใหม่ พระนารายณ์ ทำหน้าที่เป็นผู้ปกป้องคุ้มครองรักษา โดยมีบุคลิกลักษณะดังนี้

พระพรหม ปรากฏเป็นรูปเทพเจ้า มีสี่พักตร์ สี่กร มีกายสีแดง เป็นผู้ที่มีพระทัยดี มีความเมตตากรุณา เป็นที่นับถือทั่วไป

พระอิศวร ปรากฏเป็นโยคี มีพักตร์เดียว อาจมี 2 กร หรือ 4 กร บางปางอาจมีถึง 10 กร มีกายสีขาว กลางหน้าผากจะมีตาที่สาม ปกติจะปิดอยู่เสมอ หากพระอิศวรเปิดตาที่สามเมื่อใด จะเกิดไฟบรรลัยกัลป์ ล้างผลาญทุกสิ่ง เป็นถ้ำถ่าน พระอิศวรมีพระทัยดีแต่มักหลงคำเอียนยอ ผู้ใดบวงสรวงบูชาก็จะเอื้อปากให้พรโดยง่าย หลายครั้งที่พรของพระอิศวรทำให้โลกเดือดร้อนวุ่นวาย

พระนารายณ์ ปรากฏเป็นเทพบุตรรูปงาม ทรงเครื่องแบบกษัตริย์ มีพักตร์เดียว 4 กร สีกายของพระนารายณ์เปลี่ยนจากสีขาวเป็นสีแดง สีเหลือง และสีดำในปัจจุบัน ซึ่งถือว่าอยู่ในยุคที่ 4 หรือ **กัลยยุค** พระนารายณ์ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองรักษาโลก มีอำนาจมาก ทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากพระอิศวร เปรียบเสมือนมือปราบประจำตัว

2. บทบาทของเทพเจ้าทั้งสาม ปรากฏบทบาทดังนี้

พระพรหม มีบทบาทในการเป็นผู้สร้าง การเป็นผู้วางเฉย การเป็นผู้รู้จักประมาณตน การเป็นผู้เสียสละ การเป็นผู้มีเมตตา และการเป็นผู้ให้

พระอิศวร มีบทบาทในการเป็นผู้ให้ การเป็นผู้รับผิดชอบ การเป็นนักวางแผน การเป็นคนชอบล้อเล่น การเป็นผู้มีอารมณ์โกรธง่าย การเป็นผู้รักษาสัญญา การเป็นผู้ชอบคำเยินยอหรืออำมิสลินจ้าง การเป็นผู้ประสานสัมพันธ์

พระนารายณ์ มีบทบาทในการเป็นผู้ปราบทุกข์เข็ญ การเป็นผู้รับใช้ การเป็นผู้มีกลอุบาย การเป็นผู้ให้อภัย การเป็นผู้รักเกียรติตัวเอง การเป็นผู้ไม่มีเหตุผล

บทบาทของเทพเจ้าทั้งสามในฐานะผู้สร้างและผู้ทำลาย เป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามสิทธิและสถานภาพที่เป็นอยู่ โดยความเชื่อและการรับรู้ของสังคมที่กล่าวว่า พระพรหมทำหน้าที่เป็นพระผู้สร้าง พระอิศวรทำหน้าที่ผู้ทำลาย และพระนารายณ์ทำหน้าที่ปกครองรักษาคุ้มครองโลก ส่วนบทบาทอื่นดังที่ได้จากการวิเคราะห์ เช่น การเป็นผู้มีอารมณ์โกรธ การเป็นผู้รักเกียรติของตนเอง หรือการเป็นผู้วางแผน ฯลฯ อาจกล่าวได้ว่าเป็นบทบาทที่ปฏิบัติจริง

อภิปรายผลการวิจัย

1. เทพเจ้าในวรรณคดีไทยมีที่มาจากความรู้สึกเกรงกลัวปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยเข้าใจว่าเกิดจากอำนาจอิทธิฤทธิ์ดลบันดาลให้เป็นไป เมื่อเกิดความรู้สึกเกรงกลัวจึงแสดงความเคารพนับถือและยอมตนเป็นพวก

มีการสวดอ้อนวอนให้ช่วยคุ้มครองรักษาเพราะคิดว่าจะเป็นวิธีที่ปลอดภัย พร้อมกับยกย่องให้เป็นเทพเจ้า เทพเจ้าสูงสุดที่มนุษย์ให้ความเคารพเชื่อก็คือ พระพรหม พระอิศวร และพระนารายณ์ ผลการวิจัยในข้อนี้แม้จะไม่มีปรากฏในวรรณคดีทั้ง 4 เรื่องอย่างชัดเจน แต่จากการวิเคราะห์ถึงคุณลักษณะและพฤติกรรมบางตอนจากตัวบท ก็พอจะสันนิษฐานได้ว่า เทพเจ้าทั้งสามมีที่มาอย่างไร เป็นต้นว่า เมื่อมนุษย์ปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็ต้องบนบานศาลกล่าว จัดพิธีกรรมบวงสรวงบูชา เช่น เมื่อทำวทศรปรารถนาจะมีโอรสไว้สืบสันตติวงศ์ ก็จัดทำพิธีอัฐวเมธ (การบูชาด้วยม้า) เพื่อขอลูก พระพรหมจึงอัญเชิญพระนารายณ์ที่เสด็จมายังที่ชุมนุมด้วยให้อวตารเป็นมนุษย์เพื่อสังหารทศกัณฐ์ โดยขอให้ทรงกำเนิดเป็นโอรสทำวทศร ซึ่งพระนารายณ์ก็ทรงยอมรับคำเชิญ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2514ก, น. 710) ดังนั้นเป็นต้น ซึ่งเป็นความเชื่อของผู้คน จนก่อเกิดเป็นลัทธิศาสนา ความเชื่อเรื่องเทพเทวดาเหล่านี้ ปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่ เช่นเดียวกับ ขนิษฐา ทองนพคุณ (2551) ได้วิจัยเรื่องความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อเทพสตรีของชาวฮินดู โดยจะมุ่งศึกษาถึงความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อเทพสตรีของชาวฮินดูในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่มาสักการะที่วัดพระศรีมหาอุมาเทวีส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าองค์เทพสตรี (เทวี) มีพลังอำนาจเช่นเดียวกับเทพเจ้าชาย ถ้าได้ทำการกราบไหว้บูชาก็จะได้รับความช่วยเหลือจะสามารถช่วยให้ชีวิตดีขึ้น ถ้านำสิ่งของมากกราบไหว้บูชาก็จะได้รับการช่วยเหลือ

จากองค์เทพสตรี ทั้งทราบดีว่าองค์พระแม่ศรีมหาอุมาเทวีที่ทรงเป็นมหาเทวีที่มีศักดิ์ที่ใหญ่ที่สุดในนิยายศักดิ์ที่นับถือเทพสตรี ทรงมีบุคลิกลักษณะทั้งภาคการุณและภาคดุร้าย มีรูปร่างอวตารทั้งหมดจำนวน 9 ปาง มีศักดิ์เป็นพระชายาของพระศิวะและมีศักดิ์เป็นพระมารดาของพระพิฆเนศวร ส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าองค์พระแม่อุมาเทวีมีความศักดิ์สิทธิ์ในทุก ๆ ด้านคือ ให้โชคลาภ สมหวังเรื่องการเรียน การศึกษา สมหวังเรื่องความรัก คู่ครอง เสริมดวงชะตาเดินทางโดยปลอดภัย

ส่วนบุคลิกลักษณะของเทพเจ้าทั้งสามองค์นั้น อาศัยข้อมูลจากเอกสารที่ผู้วิจัยได้ค้นคว้า ประกอบกับลักษณะนิสัยที่แสดงในตัวตนของวรรณคดี ก็ทำให้ได้ผลสรุปดังกล่าวว่า เทพเจ้า 3 องค์ 3 คุณลักษณะเพื่อทำหน้าที่ 3 อย่าง คือ พระพรหม ทำหน้าที่เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง พระอิศวร ทำหน้าที่เป็นผู้ทำลายล้างโลกและจักรวาลเพื่อก่อให้เกิดการสร้างใหม่ พระนารายณ์ ทำหน้าที่เป็นผู้ปกป้องคุ้มครองรักษา ซึ่งจริง ๆ แล้วเทพเจ้าอาจมีองค์เดียว แต่มีรูปแบบแตกต่างกันเพื่อทำหน้าที่ต่างกัน ดังที่ ingskraja สุขสม (2561, น. 42) กล่าวไว้ว่า ตริมูรติเป็นบุคลาธิษฐานของพรหมัน หมายถึงพระเจ้าที่เป็นนามธรรมได้สำแดงให้ปรากฏรูปเป็นพระเจ้า 3 องค์ 3 คุณลักษณะ เพื่อทำหน้าที่ 3 อย่าง ได้แก่ พระพรหม ทำหน้าที่เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง พระวิษณุหรือพระนารายณ์ ทำหน้าที่เป็นผู้ปกป้องคุ้มครองรักษา และพระศิวะหรือพระอิศวร ทำหน้าที่ผู้ทำลายล้างโลกและจักรวาลเพื่อก่อให้เกิดการสร้างกับใหม่ ทั้งนี้

เพราะความเป็นเทพเจ้าหรือการเรียกชื่อเทพเจ้าบางองค์ มักมีความสับสน ขึ้นอยู่กับความเชื่อของพราหมณ์แต่ละนิกาย ดังนั้นเทพเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่งหรือเทพเจ้าผู้ประทานพรแก่ผู้ที่วอนขอ บางทีก็มีนามว่าพระพรหม บางทีก็มีนามว่าพระอิศวร เช่นเดียวกับเทพเจ้าผู้ทำลายหรือผู้รักษา ก็จะมีชื่อทั้งพระอิศวรและพระนารายณ์ จนมีเรื่องเล่าแก่งแย่งกันว่าเทพเจ้าองค์ใดมีฤทธิ์อำนาจมากที่สุด ลัทธิที่นับถือพระอิศวร (พระศิวะ) ก็เชื่อว่า พระอิศวรมีฤทธิ์อำนาจมากที่สุด ส่วนลัทธิที่นับถือพระนารายณ์ก็เชื่อว่าพระนารายณ์มีอำนาจมากที่สุด จนกล่าวกันว่า พระนารายณ์เป็นที่นับถือแห่งชนในมัธยมประเทศเป็นอย่างมาก ดังมีพยานปรากฏอยู่คือ เทวสถานอันเป็นที่บูชาพระนารายณ์นั้น มีอยู่มากกว่าศาลพระเป็นเจ้าองค์อื่น ๆ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2556, น. 21)

ผลสรุปในข้อนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาบุญทัน ชีรงกูโรทัน (2558) ที่ได้ศึกษาเปรียบเทียบตรีมูรติในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับตรีกายในพุทธศาสนาเถรวาท ผลการวิจัย พบว่า ตริมูรติหมายถึงเทพเจ้า 3 แบบ หรืออวตารของเทพเจ้าเป็นการแบ่งหน้าที่ของเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน ตามหลักฐานมีการแบ่งเป็นหลายยุค โดยเฉพาะในยุคอวตารยุคเสื่อม และยุคฟื้นฟู มีคติการสร้างเทพเจ้า 3 องค์ ให้เป็นผู้สร้าง ผู้รักษา และผู้ทำลาย การเปรียบเทียบตรีมูรติกับตรีกาย พบว่าด้านความเหมือนทั้งตรีมูรติและตรีกายมีความเชื่อแบบเทวนิยม คือการอวตารของ

เทพหรือภาวะสูงสุด โดยจำแลงลงมาเป็น 3 ภาวะ หรือเทพ 3 แบบ ในด้านความแตกต่าง ตรีมูรติมีความเชื่อว่าพระเจ้าสูงสุด (พระพรหม) อวตารลงมาเป็นพระวิษณุ นารายณ์ 10 ปาง ส่วนแนวคิดตรีกายแม้จะเป็นแนวคิดเข้าข่าย เทวนิยมก็จริง แต่ไม่ได้เน้นความสำคัญของการอวตารแบบศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แต่อย่างใด ทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สาลิกา หาญพาณิชย์ (2556) ที่ได้ศึกษา วิเคราะห์พระพรหมในศาสนาพราหมณ์ ตามทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการศึกษา พบว่า พระพรหมในทัศนะของพระพุทธศาสนา นั้นเป็นเพียงสัตว์โลกชนิดหนึ่ง แต่เป็นเทวดา ชั้นสูงที่ไปเกิดเป็นพรหมอยู่ในพรหมโลก ด้วยอำนาจของฌานในแต่ละระดับที่ได้เจริญมา เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ และอีกความหมายหนึ่ง นั้น ใช้เปรียบบุคคลผู้มีคุณธรรมสูงให้เป็นพรหม เช่น ยกย่องบิดามารดาว่าเป็นพรหมของลูก พรหมในทัศนะของพระพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งที่ อธิบายได้อย่างมีที่มาที่ไป และมีความหมาย เชิงเป็นเหตุเป็นผล ส่วนพรหมในทัศนะของ ศาสนาพราหมณ์นั้น พบว่ามีฐานะเป็นพระเจ้า (God) ทรงเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งในโลก พระองค์ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยคำพูด และอยู่เหนือวิสัยที่จะพูดจะคิดถึงได้ ดังนั้น พรหมในทัศนะของศาสนาพราหมณ์จึงมุ่งให้ ความหมายในเชิงอภิปราย ด้านคุณลักษณะ ของพรหมนั้น พบว่าพระพรหมในทัศนะของ ศาสนาพราหมณ์ทรงเป็นผู้ที่มีพลังอำนาจ อันยิ่งใหญ่เหนือจักรวาล มีคุณลักษณะ ที่ไม่สามารถให้ความหมาย ให้คำนิยาม หรือ ไม่สามารถพรรณนาได้ว่ามีคุณลักษณะ

อย่างไร ส่วนพระพรหมในทัศนะของพุทธศาสนา จะประกอบไปด้วยคุณลักษณะฝ่ายดี ไม่ว่า จะมีอายุที่ยืนยาว มีรูปร่างสวยงาม มีรัศมี รุ่งเรืองสว่างไสว มีเสียงอันไพเราะ เป็นต้น

2. เทพเจ้าทั้งสามมีบทบาทในฐานะ ผู้สร้างและผู้ทำลายทั้งที่เป็นแบบเดียวกัน และแตกต่างกัน กล่าวคือ ในฐานะผู้สร้าง **พระพรหม**จะมีบทบาทด้านนี้เด่นที่สุด เพราะ จากการวิเคราะห์ พบว่า พระพรหมเป็นผู้สร้าง เป็นผู้ให้ เป็นผู้มีความเมตตา เป็นผู้เสียสละ เป็นผู้วางเฉย และเป็นผู้รู้จักประมาณตน เหตุผลในการเป็นผู้สร้าง เนื่องจากความเป็น ผู้ที่มีจิตใจดี อ่อนโยน จะเห็นว่าบทบาทของ พระพรหมเป็นบทบาทในทางที่เป็นคุณมากกว่า เทพองค์อื่น ๆ ดังคำกล่าวที่ว่า พระพรหม เป็นผู้มีน้ำพระทัยเย็น กอปรไปด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ซึ่งมีโนจรรยาทั้งสิ้น มีประจำอยู่ในองค์พระพรหม ทางพุทธศาสนา จึงได้เรียกว่าพรหมวิหาร คือธรรมเป็นเครื่อง อยู่ของพรหม (พระยาสังฆาภิบาล (สรวง ศรีเพ็ญ), 2556, น. 27) สอดคล้องกับงานวิจัย ของ สาลิกา หาญพาณิชย์ (2556) ได้ศึกษา วิเคราะห์พระพรหมในศาสนาพราหมณ์ตาม ทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่าพระพรหม ในทัศนะของศาสนาพราหมณ์ทรงเป็นผู้ที่มี พลังอำนาจอันยิ่งใหญ่เหนือจักรวาล มีคุณลักษณะ ที่ไม่สามารถให้ความหมาย ให้คำนิยาม หรือ ไม่สามารถพรรณนาได้ว่ามีคุณลักษณะอย่างไร ส่วนพระพรหมในทัศนะของพระพุทธศาสนา ไม่ได้มีอำนาจในการสร้างโลกและจักรวาล เหมือนกับพรหมในทัศนคติของศาสนา พราหมณ์ ส่วนผลการวิเคราะห์หลักคำสอน

เรื่องพรหมในเชิงอภิปราย ที่เชื่อมโยงมาจากคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ พบว่าพรหมวิหารธรรม นั้นเป็นคุณธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยได้อย่างแท้จริง เพราะพรหมวิหารธรรมเป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งถือเป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า บทบาทของพระพรหมในฐานะผู้สร้างผู้ก่อให้เกิดประโยชน์ ผู้มีพระคุณ จึงเหมาะสมที่สุด

บทบาทของ**พระอิศวร** สรุปได้ว่ามีบทบาทในการเป็นผู้ให้ การเป็นผู้รับผิดชอบ การเป็นนักวางแผน การเป็นคนชอบล้อเล่น การเป็นผู้มีอารมณ์โกรธง่าย การเป็นผู้รักษาสัญญา การเป็นผู้ชอบคำเยินยอหรืออำมิสสินจ้าง และการเป็นผู้ประสานสัมพันธ์ บทบาทเหล่านี้ จะเห็นว่าคล้ายคลึงกับบทบาทของพระพรหมส่วนหนึ่ง คือการเป็นผู้สร้าง ผู้ให้ แต่การสร้างการให้ของพระอิศวร อาจเป็นเพราะมีความพึงพอใจที่อีกฝ่ายอ่อนน้อมถ่อมตน เคารพศรัทธาตัวเอง จึงยินดีเป็นผู้ให้หรือผู้สร้างโดยไม่คำนึงถึงเหตุผลอื่นใดมากกว่า แต่ก็มีบทบาทในฐานะผู้ทำลาย คือการเป็นผู้มีอารมณ์โกรธง่าย ไม่พอใจก็รีวโกรธสาปแช่ง สอดคล้องกับการศึกษาคำสาปแช่งในวรรณคดีไทยของปฏิพันธ์ อุทยานกุล พบว่าพระอิศวรเป็น มหาเทพที่มีสถิติการสาปมากที่สุด (ปฏิพันธ์ อุทยานกุล, 2559, น. 220) นอกจากนี้ การเป็นผู้ชอบคำเยินยอหรืออำมิสสินจ้าง ก็อาจถือได้ว่าเป็นผู้ทำลายได้เช่นกัน เพราะทำให้ผู้ที่บูชาพระองค์เหล่านั้น

ได้รับพรหรือของวิเศษทั้งหลาย แล้วนำเอาไปใช้ในทางที่ชั่วร้ายโดยไม่ใส่ใจ หลังจากนั้นก็ต้องให้พระนารายณ์มาช่วยปราบช่วยเซ่นฆ่า กล่าวกันว่า เป็นการกรุณาให้ไปเอากำเนิดใหม่ (พระยาสังฆาภิบาลฯ (สรวง ศรีเพ็ญ), 2556, น. 17) เช่นเดียวกับผู้ที่นับถือลัทธิไศวนิกายเชื่อว่าพระศิวะ (พระอิศวร) มิได้เป็นเพียงมหาเทพผู้ทำลายเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ให้กำเนิด ผู้สร้างโลก และจักรวาล ชีวิตทุกชีวิตล้วนกำเนิดมาจากพระศิวะทั้งสิ้น ในความหมายนี้ พระศิวะ (พระอิศวร) จึงเป็น “พรหมัน” องค์ปฐมกำเนิดสรรพชีวิตทั้งมวลในจักรวาล ดำรงความเป็นอิศวร หมายถึงผู้เป็นใหญ่สูงสุด (นงคราญ สุขสม, 2561, น. 85) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของธีระนันท์ วิชัยดิษฐ์ และปรีดี พิศภูมิวิถิ (2558) ที่วิจัยเรื่อง คติความเชื่อเรื่องพระศิวะในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า คติความเชื่อเรื่องพระศิวะได้ปรับเปลี่ยนเรื่อยมาตามปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองจนทำให้เกิดคติความเชื่อเรื่องพระศิวะในปัจจุบันมีความหลากหลายแตกต่างกันตามสถานที่ การประกอบพิธีกรรม ทั้งนี้ยังเกิดคติความเชื่อเรื่องพระศิวะใหม่ๆ ขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกายและจิตใจ แสดงให้เห็นว่าคุณสมบัติของพระศิวะสามารถเปลี่ยนแปลง หรือเกิดขึ้นได้ใหม่ตามความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้คนในสังคม

บทบาทของ**พระนารายณ์** สรุปได้ว่ามีบทบาทในการเป็นผู้ปราบทุกข์เข็ญ การเป็นผู้รับใช้ การเป็นผู้มีกลอุบาย การเป็นผู้ให้อภัย การเป็นผู้รักเกียรติตัวเอง และการเป็นผู้ไม่มี

เหตุผล บทบาทดังกล่าว สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า พระนารายณ์เป็นพระผู้สงวนปกป้องรักษาโลก เมื่อเกิดเหตุเภทภัยต่าง ๆ พระนารายณ์จะอวตารลงมาปราบทุกข์เข็ญอยู่เสมอ (ธนาภิต, 2546, น. 37) จากการวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีคติทั้ง 4 เล่ม ทำให้ได้เห็นว่า พระนารายณ์เป็นมือปราบอย่างแท้จริง หลายต่อหลายครั้งที่พระอิศวรมีรับสั่งให้พระนารายณ์ไปปราบทุกข์เข็ญ พระนารายณ์จึงต้องอวตารเป็นสัตว์ต่าง ๆ เป็นคน เป็นนรสิงห์ เพื่อสนองรับสั่งของพระอิศวร ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะเห็นว่า พระนารายณ์รับคำสั่งโดยไม่มีข้อแม้ ไม่เคยถามเหตุผล และบางครั้งพระนารายณ์ก็ใช้กลอุบายในการเช่นฆ่าผู้อื่น เช่นการปราบนทก นอกจากนี้ พระนารายณ์ยังรักเกียรติยศศักดิ์ศรีตัวเองมากกว่าความรักในสัตว์ภรรยา จึงไม่เชื่อความบริสุทธิ์ของนางสีดา ถึงกับปล่อยให้นางสีดาต้องลุยไฟพิสูจน์ความบริสุทธิ์ และอีกเหตุการณ์หนึ่งถึงกับสั่งให้พระลักษมณ์เฆี่ยนนางสีดาไปประหารชีวิต โดยไม่ฟังเหตุผลใด ๆ บทบาทเหล่านี้ อาจกล่าวได้ว่า พระนารายณ์เป็นเทพเจ้าผู้ทำลาย แต่เป็นการทำลายสิ่งหนึ่งเพื่อที่จะรักษาไว้อีกสิ่งหนึ่ง พระนารายณ์จึงเป็นเทพเจ้าที่มีฤทธิ์เดชอำนาจมาก พระนารายณ์เป็นที่นับถือแห่งชนในมัธยมประเทศเป็นอันมาก ดังมีพยานปรากฏอยู่คือ เทวสถานอันเป็นที่บูชาพระนารายณ์นั้น มีอยู่มากกว่าศาลพระเป็นเจ้าองค์อื่น ๆ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2556, น. 21) สอดคล้องกับเรื่องเล่าเรื่องการทดสอบตรีมูรติว่าเทพเจ้าองค์ใดใหญ่สูงสุด (นงคราญ สุขสม, 2561, น. 44-53) โดยฤๅษีฤคเป็นผู้ดำเนินการทดสอบด้วยการแสดง

กริยาท่าทางโอหังต่าง ๆ เพื่อจะดูว่าเทพเจ้าแต่ละองค์มีปฏิกิริยาอย่างไร ผลก็คือฤๅษีฤคตัดสินว่าพระนารายณ์ทรงเป็นพระเจ้าที่มีน้ำพระทัยประเสริฐไม่มีผู้ใดเสมอเหมือนในสามโลก เพราะพระนารายณ์มีคุณธรรมที่เทพองค์อื่นไม่มี คือ ความอดกลั้นสูงสุด การรู้จักให้อภัยต่อทุก ๆ สิ่ง และความเอื้ออาทรจากหัวใจอันเปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตากรุณา

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระนารายณ์จะไม่โกรธกริ้ว ช้ายังให้อภัยต่อการกระทำล่วงเกินของฤๅษีฤค แต่พระลักษมีเทวีพระคฤชายากลับพิโรธฤๅษีฤคเป็นอย่างมาก ถึงกับสาปแช่งให้เหล่าพราหมณ์แล่นกบวชทั้งหลายปราศจากความมั่งคั่ง มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้นไร้สมบัติทรัพย์สิน และพระนางจะไม่ไปเยี่ยมเหล่าพราหมณ์อีกเลย ฤๅษีฤคจึงอ้อนวอนต่อพระลักษมีขอลดทอนคำสาป พระนางจึงกล่าวว่า เมื่อใดก็ตามที่เหล่าพราหมณ์ยังเคารพบูชาพระนารายณ์มิได้ขาด เขาเหล่านั้นจะได้การปลดปล่อยจากคำสาปนี้ ด้วยเหตุนี้เอง พระนารายณ์จึงเป็นเทพเจ้าที่ชาวฮินดูไม่ว่าจะมาจากนิกายใดล้วนนับถือ เคารพบูชา เพราะความมั่งคั่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในวาระใด นิกายใดล้วนปรารถนาที่จะได้มาทั้งสิ้น

บทบาทของเทพเจ้าทั้งสามในฐานะผู้สร้างและผู้ทำลาย จึงเป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามสิทธิและสถานภาพที่เป็นอยู่ โดยความเชื่อและการรับรู้ของสังคมที่กล่าวว่า พระพรหมทำหน้าที่เป็นพระผู้สร้าง พระอิศวรทำหน้าที่ผู้ทำลาย และพระนารายณ์ทำหน้าที่ปกป้องรักษา

คุ่มครองโลก ส่วนบทบาทอื่นดังที่ได้จากการวิเคราะห์ เช่น การเป็นผู้มีอารมณ์โกรธ การเป็นผู้รักเกียรติของตนเอง หรือการเป็นผู้วางแผน ฯลฯ อาจกล่าวได้ว่าเป็นบทบาทที่ปฏิบัติจริง ซึ่งมีทั้งสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับบทบาทที่บุคคลเชื่อและรับรู้ บทบาทดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องบทบาทของพวงเพชร สุรัตนกุล (2542, น. 65-66) และของสงวนศรี วิรัชชัย (2543, น. 23-24)

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องเทพเจ้าในวรรณคดีไทย: บทบาทในฐานะผู้สร้างและผู้ทำลาย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรนำผลการวิจัยไปใช้ประกอบการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับมัธยมศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- เกื้อพันธุ์ นาคบุปผา. (2519). *พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต บาลี และวรรณคดีไทย*. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- เกื้อพันธุ์ นาคบุปผา. (2525). *พื้นฐานการอ่านวรรณคดีไทย*. เชียงใหม่: วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- ชนิษฐา ทองนพคุณ. (2551). *ความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อเทพสตรีของชาวฮินดู ศึกษากรณี: วัดพระศรีมหาอุมาเทวี (วัดแขก)*. (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล).
- ธนาภิต. (2546). *ตำนานเทพเจ้าและอสูร*. กรุงเทพฯ: ปิรามิต.
- ธีระนันท์ วิรัชดิษฐ์ และปรีดี พิศภูมิวิถิ. (2558). *คติความเชื่อเรื่องพระคิวงะในกรุงเทพมหานคร*. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 23(41), 157-176.
- นงคราญ สุขสม. (2561). *ถอดรหัสพระเจ้าฮินดู*. กรุงเทพฯ: พระรามศรีเอช.
- ปฏิพันธ์ อุทยานกุล. (2559). *คำสาปแช่งในวรรณคดีไทย*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพะเยา).

และอุดมศึกษา เพื่อให้การอ่านวรรณคดีมีอรรถรสมากยิ่งขึ้น

2. ควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นตัวอย่างในการอ่านแนววิจิตรวิเคราะห์สาร

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบเทพเจ้าในวรรณคดีของไทยกับวรรณคดีต่างประเทศ
2. ควรศึกษาวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของตัวละครในวรรณคดีในฐานะอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น พระรามในฐานะราชา ผู้นำกองทัพ
3. ควรศึกษาหาความรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยอาจศึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิในศาสนาดังกล่าว ประกอบการวิเคราะห์ เพื่อจะได้เข้าใจปรัชญาคำสอนในเรื่องนี้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. (2553). *บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 1-4*.

(พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2514ก). *บ่อเกิดรามเกียรติ์*. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2514ข). *ลิลิตนารายณ์สิบปาง*. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2556). *เทพเจ้าและสิ่งน่ารู้*. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.

พระมหาบุญทัน ชีรงกูโรทัน. (2558). *ศึกษาเปรียบเทียบตรีมูรติในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู*

กับตรีกายในพุทธศาสนาเถรวาท. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

พระยาศรีสุนทรโวหาร (ผัน สาลักษณ์). (2526). *อิสรราชคำฉันท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 28). กรุงเทพฯ:

คุรุสภาลาดพร้าว.

พระยาจักรีกรมชัย (สรวง ศรีเพ็ญ). (2556). *เทวกำเนิด*. (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง

แอนด์พับลิชชิง.

พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล. (2542). *มนุษย์กับสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สงวนศรี วิรัชชัย. (2543). *จิตวิทยาสังคมเพื่อการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ศึกษาพร.

สาลิกา หาญพานิชย์. (2556). *การศึกษาวិเคราะห์พระพรหมในศาสนาพราหมณ์ตามทัศนะ*

พระพุทธศาสนาเถรวาท. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

สิทธิา พินิจภูวดล และนิตยา กาญจนะวรรณ. (2520). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย*.

(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ดวงกมล.

